

УДК 65.012.8:33(477)

DOI: 10.31732/2663-2209-2022-67-56-61

## РОЛЬ ТА МІСЦЕ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ В СИСТЕМІ ЗМІЦНЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

*Анжела Рижкова<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Аспірант кафедри соціально-поведінкових, гуманітарних наук та економічної безпеки Інституту управління, психології та безпеки, Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів, Україна, e-mail.: angela.ryzhkova47122@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6937-0355>

## THE ROLE AND PLACE OF FINANCIAL SECURITY IN THE SYSTEM OF STRENGTHENING ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

*Anzhela Ryzhkova<sup>1</sup>*

<sup>1</sup>Graduate student of the Department of Social-Behavioral, Humanitarian Sciences and Economic Security of the Institute of Management, Psychology and Security of the Lviv State University of Internal Affairs, Lviv, Ukraine, e-mail.: angela.ryzhkova47122@ukr.net, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6937-0355>

**Анотація.** Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження ролі та місця фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави. Інтенсифікація кризових явищ у фінансовій сфері держави призводить до сповільнення темпів економічного зростання та забезпечення достатнього рівня економічної безпеки фінансової системи. В сучасних умовах стійкої нестабільності держава не спроможна належним чином захистити власні національні економічні інтереси, що призводить до критичного зниження рівня її фінансової безпеки. Окреслені тенденції зумовлюють нагальну необхідність пошуку шляхів підвищення рівня фінансової безпеки держави та забезпечення стабільності всієї економічної системи. У статті здійснено огляд основних наукових підходів до розуміння сутності наукової категорії «фінансова безпека держави», виокремлено її місце в системі зміцнення економічної безпеки держави. Проведено аналіз динаміки рівня фінансової безпеки України впродовж 2008–2021 рр. та з'ясовано, що зниження її рівня спостерігається в періоди соціально-економічних та суспільно-політичних криз. Виокремлено основні проблеми забезпечення фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави, серед найбільш вагомих із яких виділяється зростання навантаження на бюджетну систему національного, регіонального та місцевого рівнів, посилення інфляційних чинників, знецінення національної валюти, різке зростання державного боргу та скороченням джерел його фінансування, неефективність банківської, страхової та податкової систем. Обґрунтовано необхідність розроблення комплексу заходів ефективною протидії ризикам і загрозам, що деструктивно впливають на рівень фінансової безпеки держави. Запропоновано основні напрямки забезпечення фінансової безпеки держави шляхом перегляду й удосконалення фінансової політики.

**Ключові слова:** фінансова безпека, економічна безпека, ризики, загрози, фінансово-економічна система, соціально-економічний розвиток.

**Формули 0; рис. 3; табл. 0; бібл. 10**

**Abstract.** The purpose of the article is to substantiate the theoretical and practical foundations of the study of the role and place of financial security in the system of strengthening the economic security of the state. The intensification of crisis phenomena in the financial sphere of the state leads to a slowdown in the rate of economic growth and ensuring a sufficient level of economic security of the financial system. In today's conditions of persistent instability, the state is unable to properly protect its own national economic interests, which leads to a critical decrease in the level of its financial security. The outlined trends determine the urgent need to find ways to increase the level of financial security of the state and ensure the stability of the entire economic system. The article reviews the main scientific approaches to understanding the essence of the scientific category "financial security of the state", highlights its place in the system of strengthening the economic security of the state. The analysis of the dynamics of the level of financial security of Ukraine during 2008–2021 was carried out and it was found that the decrease in its level is observed during periods of socio-economic and socio-political crises. The main problems of ensuring financial security in the system of strengthening the economic security of the state are singled out, among the most important of which there is an increase in the burden on the budget system at the national, regional and local levels, increasing inflationary factors, devaluation of the national currency, a sharp increase in the state debt and a reduction in the sources of its financing, inefficiency banking, insurance and tax systems. The need to develop a set of measures to effectively counteract risks

*and threats that have a destructive effect on the level of financial security of the state is substantiated. The main directions of ensuring the financial security of the state by revising and improving the financial policy are proposed.*

**Keywords:** *financial security, economic security, risks, threats, financial and economic system, socio-economic development.*

**Formulas 0; Fig. 3; table 0; bibl. 10**

**Постановка проблеми.** Посилення процесів глобалізації та прагнення України інтегруватися до світового співтовариства зумовлюють виникнення значних дестабілізуючих чинників та небезпек фінансово-економічного розвитку країни, що доповнилися кризовими явищами, пов'язаними із пандемією COVID-19 та повномасштабним військовим вторгненням Росії. Як наслідок, вітчизняна фінансова система зазнала значних деструктивних змін, поглибилася макроекономічна нестабільність, боргова залежність від зовнішніх кредиторів та знизився рівень фінансової безпеки держави. Наявність значних кризових явищ та процесів у фінансовому секторі засвідчують диспропорції фінансової, валютної, грошово-кредитної, банківської та податкової систем, а також неспроможність держави вчасно реагувати на наявні та потенційні ризики й загрози, що потребує належної уваги до проблем функціонування національної економічної системи. За таких умов актуалізується проблематика дослідження ролі та місця фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави та виявлення основних проблем її забезпечення.

**Аналіз останніх досліджень і публікацій.** Проблематика дослідження фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави не є новою у науковому дискурсі. На пошук методів та шляхів підвищення рівня фінансової безпеки держави в системі забезпечення стабільного розвитку національної економіки спрямували власні напрацювання вітчизняні та зарубіжні вчені. Серед когорти українських безпекознавців, що досліджували стан та тенденції фінансової безпеки держави, варто виділити З. Варналія [1, с. 35], який фінансову безпеку розглядає крізь призму захищеності інтересів економічних агентів на всіх рівнях фінансових відносин. О.

Власюк [2, с. 7] стверджує, що забезпечення фінансово безпеки являється пріоритетним напрямком державної та регіональної політики та переконує, що серед усіх компонент економічної безпеки фінансова є найбільш вагомою, оскільки саме від розвитку фінансової сфери залежить сталий соціально-економічний розвиток країни.

М. Вінчук, М. Верескля та Н. Михаліцька [3, с. 95–96] достатньо вдало провели емпіричні дослідження тенденцій фінансової безпеки України та встановили значну залежність її рівня від стану боргової, бюджетної, банківської, грошово-кредитної та валютної безпеки країни. При цьому, ґрунтовно досліджено основні проблеми забезпечення фінансової безпеки держави, серед найвагоміших із яких названо: (1) поглиблення боргової залежності від зовнішніх кредиторів; (2) зростання дефіциту державного бюджету; (3) посилення інфляційних чинників.

Не менш вагомими можна назвати наукові здобутки В. Бліхара, М. Бліхар, М. Копитко та ін. [4], які фінансову безпеку держави трактують як стан захищеності національних інтересів держави у фінансовому секторі та розглядають її в контексті зміцнення економічної безпеки України.

Схожої позиції дотримується М. Єрмошенко та К. Горячева [5], які дійшли думки, що забезпечення фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки потребує стабільного економічного зростання й ефективного функціонування національної економіки. При цьому, науковці стверджують, що забезпечення фінансової безпеки, крім зазначеного, передбачає комплекс заходів протидії зовнішнім та внутрішнім загрозам, викликам і небезпекам.

Поглибивши наукові дослідження у сфері безпекознавства, Г. П'ятницька та І. Федулова [6] фінансову безпеку держави

вважають передумовою стабілізації економіки країни та розглядають її як елемент узгодження діяльності економічних агентів у фінансовій сфері.

Не заперечуючи вагомому науковому доробку у сфері забезпечення фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави варто констатувати, що не вирішеною залишається проблема пошуку шляхів її підвищення та зниження рівня впливу дестабілізуючих чинників, що в умовах сьогодення потребує посиленого вивчення.

#### **Формулювання цілей статті.**

Метою статті є обґрунтування теоретико-прикладних засад дослідження ролі та місця фінансової безпеки в системі зміцнення економічної безпеки держави.

**Виклад основного матеріалу дослідження.** В умовах посилення дисбалансів фінансово-економічного розвитку країни загострюється проблема забезпечення належного рівня економічної

безпеки фінансової сфери та захисту інтересів усіх суб'єктів економічних відносин. З огляду на зазначене, стабільне функціонування економічної системи країни потребує забезпечення такого стану функціонування фінансової сфери, за якого безперервно працюватимуть фінансові інститути, спостерігатиметься зростання макроекономічних показників та досягатиметься належний рівень якості життя населення.

Наявність значної кількості ризиків і загроз фінансового характеру, які чинять значний деструктивний вплив на сферу фінансово-економічних відносин, провокують зниження рівня фінансової, а відповідно і економічної безпеки держави, що доводить їх взаємозв'язок та взаємообумовленість. На рис. 1 вважаємо за доцільне відобразити місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави.



**Рис. 1. Місце фінансової безпеки в системі економічної безпеки держави**

*Джерело: складено автором за: [7]*

Як бачимо, фінансова безпека є компонентом економічної безпеки держави, яка, своєю чергою, підпорядковується національній безпеці, та тісно взаємодіє із іншими складовими економічної безпеки: макроекономічною, соціальною, демографічною, виробничою, енергетичною, продовольчою, зовнішньоекономічною та інвестиційно-інноваційною. Крім того, фінансова система являється основоположним джерелом формування фінансових ресурсів для реалізації заходів щодо забезпечення оптимального рівня безпеки

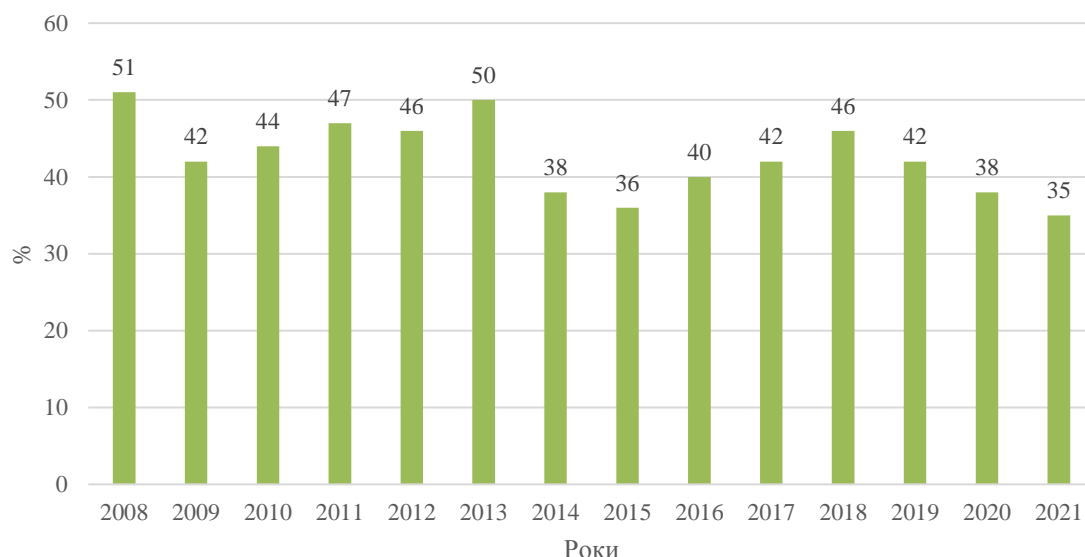
інших складових, що засвідчує вагомість зміцнення фінансової безпеки держави. Очевидно, що стан забезпечення економічної безпеки у фінансовій сфері країни є індикатором ефективності реалізації державної політики та стану розвитку соціально-економічної сфери.

Проведені дослідження у сфері забезпечення фінансової безпеки свідчать про критично низькі її значення впродовж останнього десятиліття, а погіршення значень показників спостерігається за усіма структурними компонентами, що зумовлено критичним рівнем зростання

навантаження на бюджетну систему національного, регіонального та місцевого рівнів, посиленням інфляційних чинників, знеціненням національної валюти, різким зростанням державного боргу та скороченням джерел його фінансування, неефективністю банківської, страхової та податкової систем. На рис. 2 відобразимо динаміку рівня фінансової безпеки України впродовж 2008–2021 рр.

Як засвідчують результати проведених досліджень, рівень фінансової безпеки України має циклічний характер та істотно знижується в періоди соціально-економічних та суспільно-політичних криз та потрясінь, а найвище значення зафіксовано в далекому 2008 р. (51 %). Період 2009 р. продемонстрував значне

падіння аналізованого показника до 42 % (темп зміни 17,65 %). Впродовж наступних 2010–2011 рр. спостерігалися незначні зростаючі тенденції, однак, у 2012 р. знову відмічено падіння до 46 %. У 2013 р. спостерігалися позитивні зміни щодо зміцнення фінансової безпеки, про що свідчить зростання її рівня до 50 %, проте, події 2014 р., що пов'язані із суспільно-політичною кризою України, анексією Росією значних її територій та початком збройного протистояння із країною-агресором, зумовили значне зниження захисту національних інтересів у фінансовій сфері, внаслідок чого рівень фінансової безпеки знизився до 38 % у 2014 р. та до 36 % у 2015 р.



**Рис. 2. Динаміка рівня фінансової безпеки України у 2008–2021 рр.**

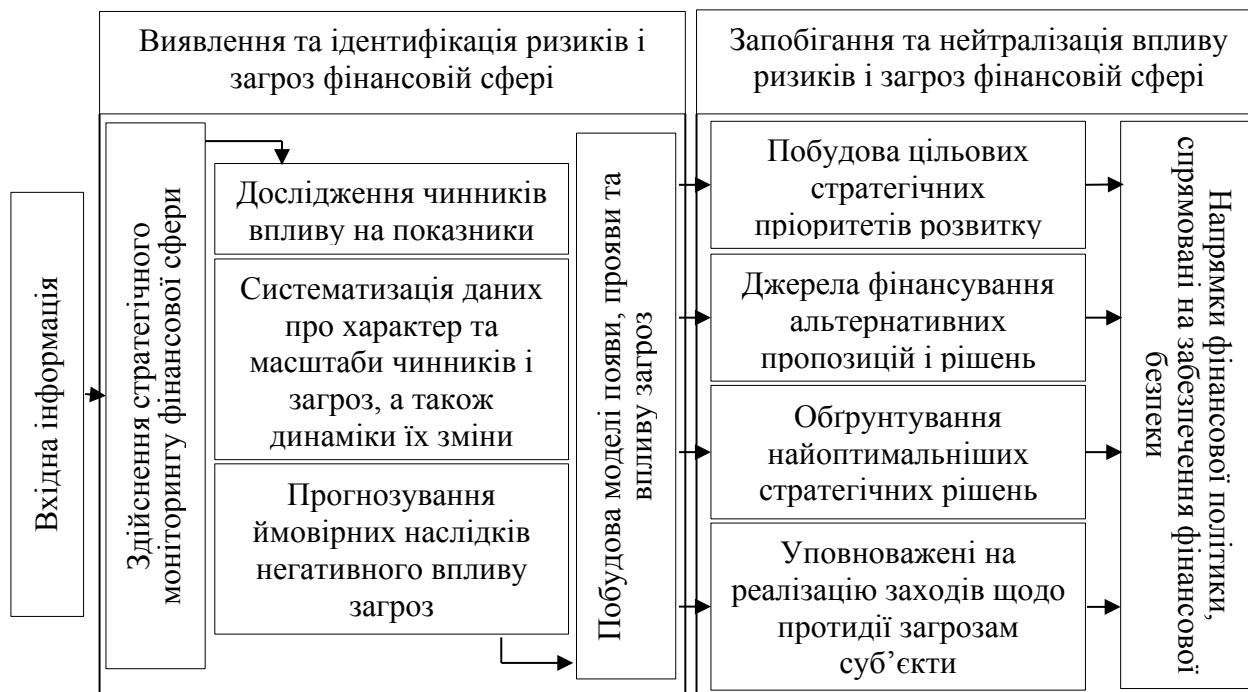
*Джерело: розраховано автором за: [6; 8–10]*

Впродовж 2016–2018 рр. завдяки незначній стабілізації фінансової системи країни вдалося підвищити рівень фінансової безпеки до 46 %, що досягнуло рівня кризового 2012 р. Дестабілізуючий вплив пандемії COVID-19, поширення якої припало на кінець 2019 р. та на 2020 р., знову таки спричинив поглиблення макроекономічної нестабільності та стагнації економіки, що вплинуло на зниження рівня фінансової безпеки до 42 % у 2019 р., 38 % у 2020 р. та 35 % у 2021 р.

Такий загрозливий стан фінансової безпеки України свідчить про наявність вагомих проблемних аспектів функціонування фінансової сфери та потребує формування комплексу ефективних заходів протидії дестабілізуючому впливу ризиків і загроз. Першочергового значення за таких умов набуває формування дієвої фінансової політики держави, основні положення щодо удосконалення якої пропонуємо відобразити на рис. 3.

При цьому, варто зазначити, що вагомого значення набуває виявлення загроз фінансовій системі держави та вчасна їх нейтралізація, адже, від своєчасності виявлення дестабілізуючих

чинників зовнішнього та внутрішнього середовища залежить унеможливлення деструктивних змін в економіці та стабільний розвиток явищ і процесів у фінансовій системі.



**Рис. 3. Алгоритм формування основних напрямків фінансової політики держави в контексті забезпечення фінансової безпеки**

*Джерело: авторська розробка*

**Висновки.** Таким чином, дослідження теоретико-прикладних засад фінансової безпеки та визначення її ролі й місця в системі зміцнення економічної безпеки держави дозволяють констатувати, що сутність фінансової безпеки держави полягає у забезпеченні такого стану розвитку й захищеності фінансової системи країни та інтересів економічних агентів, за якого досягається високий рівень стійкості до внутрішніх та зовнішніх загроз, стабільне зростання економіки, ефективне функціонування економічної системи та захист інтересів суспільства. Встановлено, що фінансова безпека є складовою економічної безпеки держави та функціонує в межах системи національної безпеки України.

Виявлено основні проблеми забезпечення фінансової безпеки держави, а саме: зростання рівня дефіциту державного бюджету; посилення боргової

залежності від зовнішніх кредиторів; посилення інфляційних чинників. Серед основних загроз фінансовій безпеці України виділяється критичний рівень зростання навантаження на бюджетну систему національного, регіонального та місцевого рівнів, зростання рівня інфляції, знецінення національної валюти, різке зростанням державного боргу та скорочення джерел його фінансування, неефективність банківської, страхової та податкової систем. Доведено необхідність зміцнення фінансової, а відповідно й економічної безпеки держави, що пропонується здійснювати шляхом перегляду й удосконалення національної фінансової політики.

*Література:*

1. Варналій З.С. (2009). Економічна безпека: навчальний посібник. К.: «Знання». 647 с.
2. Власюк О.С. (2011). Економічна безпека України в умовах ринкових трансформацій та антикризового регулювання. К.: ДННУ «Академія фінансового управління». 474 с.
3. Вінчук М.В., Верескля М.Р., Михаліцька Н.Я. (2019). Сучасні тенденції розвитку фінансово-кредитної системи: теорія та практика: колективна монографія. Полтава: ПП «Астрая». 115 с.
4. Бліхар В., Бліхар М., Копитко М., Омельчук О., Башук В., Живко З., Вінчук М., Стадник М. (2021). Національна безпека держави: філософсько-правовий і соціально-економічний аналіз: монографія. Хмельницький: Вид-во ХУУП ім. Л. Юзькова. 404 с.
5. Єрмошенко М., Горячева К. (2010). Фінансова складова економічної безпеки: держава і підприємництво: монографія. К.: НАУ. 232 с.
6. П'ятницька Г.Т., Федуллова І.В. (2020). Фінансова безпека країни та підприємства: визначення, взаємозв'язок та ризики забезпечення. Ефективна економіка. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8059>.
7. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>.
8. Request to the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), «The Level of Economic Safety». URL: [https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien\\_iekonomichnoyi\\_biezpieki](https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_iekonomichnoyi_biezpieki).
9. Рівень економічної безпеки інтегральний та за окремими складовими: електронний лист-відповідь на запит про доступ до публічної інформації від 08.07.2020 до Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. Вих. номер 3032-06/43477-09 від 14.07.2020.
10. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 серпня 2021 року «Про Стратегію економічної безпеки України на період до 2025 року»: Указ Президента України від 11.08.2021 № 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>.

*References:*

1. Varnalii Z.S. (2009). Economic security: a study guide. K.: "Knowledge", 647 p. (in Ukraine).
2. Vlasyuk O.S. (2011). Economic security of Ukraine in the conditions of market transformations and anti-crisis regulation. K.: DNNU "Academy of Financial Management". 474 p. (in Ukraine).
3. Vinichuk M.V., Veresklya M.R., Mykhalytska N.Ya. (2019). Modern trends in the development of the financial and credit system: theory and practice: a collective monograph. Poltava: PP "Astraya". 115 p. (in Ukraine).
4. Blihar V., Blihar M., Kopytko M., Omelchuk O., Bashuk V., Zhivko Z., Vinichuk M., Stadnyk M. (2021). National security of the state: philosophical-legal and socio-economic analysis: monograph. Khmelnytskyi: Ed. L. Yuzkova. 404 p. (in Ukraine).
5. Yermoshenko M., Horyacheva K. (2010). The financial component of economic security: the state and entrepreneurship: a monograph. K.: NAU. 232 p. (in Ukraine).
6. Pyatnytska G.T., Fedulova I.V. (2020). Financial security of the country and the enterprise: definition, relationship and security risks. Efficient economy. № 7. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8059>. (in Ukraine).
7. On the approval of Methodological recommendations for calculating the level of economic security of Ukraine: order of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine dated 10.29.2013 No. 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#Text>. (in Ukraine).
8. Request to the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2019), "The Level of Economic Safety". URL: [https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien\\_iekonomichnoyi\\_biezpieki](https://dostup.pravda.com.ua/request/rivien_iekonomichnoyi_biezpieki). (in English).
9. The level of economic security is integral and by individual components: email response to the request for access to public information from 07/08/2020 to the Ministry of Economic Development, Trade and Agriculture of Ukraine. Ex. number 3032-06/43477-09 dated 07/14/2020. (in Ukraine).
10. On the decision of the National Security and Defense Council of Ukraine dated August 11, 2021 "On the Strategy of the Economic Security of Ukraine for the period until 2025": Decree of the President of Ukraine dated August 11, 2021 No. 347/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/347/2021#Text>. (in Ukraine).